

KONCEPCIJA NOVOG STALNOG POSTAVA MUZEJA KRALJEVE SUTJESKE

Jozefina Dautbegović
Muzejski dokumentacijski centar
Zagreb

itavo područje Kraljeve Sutjeske nalazi se u jednoj kotlini, uz rijeku Trstionicu, udaljeno pedesetak kilometara od Sarajeva. Sadašnje je ime mjesto dobilo za vrijeme Austro-Ugarske, a raniji naziv mjesta bio je *Curia bani -*

Banski dvori, jer su se prije krunidbe kralja Tvrtka svi bosanski vladari zvali banovi.

Kada je u 14. i 15. stoljeću Bosna bila na vrhuncu moći, Kraljeva Sutjeska i utvrđeni grad Bobovac bili su njeno kulturno središte.

Arheološkim iskopavanjima šezdesetih godina ovog stoljeća ispostavilo se da je ovo područje bilo naseljeno još u prethistorijsko doba, a za vrijeme rimske uprave tuda je prolazio važan put.

Samo naselje razvijalo se usporedo s izgradnjom kraljevskog dvora jer je dvor imao potrebe za većim brojem ljudi, što je rezultiralo razvojem srednjovjekovnih zanata i trgovine. Ruševine kraljevskog dvora nalaze se iznad današnje crkve sv. Ivana Krstitelja i pripadajućeg joj samostana, na samoj uzvisini Grgurevo, koja je dobila ime po crkvi sv. Grgura iz 1378., čiji se gotički ostaci i danas nalaze na toj uzvisini. Dvor je vjerojatno počeo graditi ban Stjepan II. Kotromanić. Pronađeni arheološki materijal (keramika, metal, staklo) pohranjen je u Zemaljskome muzeju u Sarajevu.

Gradnja samostana vjerojatno je započela u vrijeme kralja Tvrtka, jer se ime spominje 1385. godine u popisu samostana, a o njegovu postojanju i aktivnosti svjedoče i neke oporučne ostavštine u korist samostana.

U vrijeme turskih osvajanja, padom Bosne 1463. i rušenjem kraljevskih dvora srušen je i samostan, ali su franjevci carskim ukazom Mehmeda II., tzv. Ahdnamom dobili dopuštenje da mogu graditi prebivališta. Samostan se ponovno spominje 1469., srušen je opet 1524., i još jednom 1658. Posljednja gradnja bila je 1890. godine.

Unatoč tomu što je u svojoj nemiloj povijesti bio toliko puta rušen i građen, u samostanu Kraljeva Sutjeska sačuvano je veliko kulturno-povijesno blago.

Ostaci vladarskog dvora na zaravni Grgurevo, lipnja 1999.
snimila: Jozefina Dautbegović

Izgled Sutjeskog samostana u 18. i poč.19. stoljeća

U posebnom dijelu samostana uređenom za tu namjenu čuva se bogati knjižnični, arhivski i muzejski materijal.

U vrijeme posljednjeg rata u Bosni i Hercegovini, samostanska zgrada i crkva pretrpjeli su manja oštećenja, ali je sva bibliotečna, arhivska i muzejska građa, zahvaljujuću višestoljetnom iskustvu franjevac i njihovoj brizi za očuvanje kulturnog blaga, bila i te kako dobro zaštićena.

Širokoj javnosti dugo je vremena bio dostupan dio vrijedne muzejske građe izložen u posebnom dijelu samostana namijenjenom samostanskoj knjižnici.

Zadnja adaptacija prostora za samostansku knjižnicu završena je, sada već davne, 1976. godine. U sjeveroistočnom dijelu samostanskoga stambenog prostora koji obuhvaća 110 četvornih metara nalaze se četiri prostorije srednje veličine i uz njih dugačak i širok hodnik. U tri prostorije smještena je knjižnica s 5.000 knjiga starijih od 1850. godine, među kojima su najvažnije inkunabule, ukupno 31. Kraljeva Sutjeska je po broju inkunabula najbogatija u Bosni i Hercegovini. Postoji i određen broj knjiga pisan bosančicom, a mnoge se knjige ističu lijepim inicijalima ili bogatim uvezom, kao što je primjerice raskošno uvezani Misal iz 1864. godine. U tome dijelu najviše je zastupljena teologija, filozofija, povijest, prirodne znanosti, zemljopis i sl. a knjige su najčešće pisane na latinskom, a onda hrvatskom i talijanskom jeziku.

U četvrtoj prostoriji, zadnjoj u nizu, smješten je inventiran arhiv koji sadržava matice, nekrologije, rukopise, kronike, korespondenciju fratara, tucistiku, župni arhiv, planove i sl. Od povelja iz doba bosanske samostalnosti čuva se originalna darovnica ugarskoga kralja Matijaša Korvina i rukopisi pisani arapskim pismom, među kojima je i vrlo stari prijepis već spominjane čuvene Ahdname Mehmeda II. El Fatiha izdane fra Andelu Zvizdoviću 1463., kojom se franjevcima u Bosni daje sloboda vjerskog rada. Uz 3.500 arhivskih rukopisa na arapskom jeziku, vrijedan spomena je i ferman sultana Ahmeda I., kojim

je obnovio Ahdnamu svog pradjeda sultana Mehmeda II. El Fatiha, a koja je izdana fra Jakovu Slapnici 1607. godine. Nekrologij iz 17. stoljeća i stare Matice pisane bosančicom, vrijedan su dio građe, a posebno Knjiga umrlih od kuge 1783. Dio knjiga tiskan poslije 1850. smješten je u vitrinama u već spominjanom širokom hodniku uzduž soba i taj fond ima oko 4.000 naslova.

U prizemlju samostana postoji i knjižnica s najnovijim knjigama koja je dostupna široj čitalačkoj publici i u kojoj je također približno 4000 knjiga. U toj knjižnici knjige iznajmljuju učenici studenti i stanovnici Kraljeve Sutjeske.

Novi muzejski postav

Budući da samostan nije imao prostora za stalni muzejski postav, dio njegova muzejskog blaga bio je izložen u nekoliko vitrina napravljenih za tu namjenu i postavljenih u knjižničnom prostoru. Zapravo, može se reći da je u prostoru knjižnice bilo izloženo nekoliko slika, kaleža, križeva i piksida. Tako izloženi muzejski predmeti nisu mogli zadovoljiti zahtjeve čestih

Pogled na Sutjeski samostan s Grgureva, lipnja 1999. snimila: Jozefina Daubegović

Nadgrobnna ploča Radovana Pribilovića iz 14. stoljeća, pisana bosančicom

pojedinačnih ali i organiziranih grupnih posjeta jer nisu pružali cjelovitiji pregled bogate kulturne povijesti i samim time nisu mogli utažiti posjetiteljsku "kulturnu glad" i uvid u svekoliko kulturno bogatstvo kako same Kraljeve Sutjeske tako i Bosne i Hercegovine.

Zbog svega toga je ove, 1999. godine Sutješki samostan uz financijsku pomoć UNESCO-a preuređio prostor iznad knjižnice, na drugom katu, koji obuhvaća također 110 četvornih metara s istim rasporedom, znači s četiri sobe i širokim hodnikom koji pruža višestruke mogućnosti. U samostanu su svjesni da ni to nije idealno rješenje za smještaj bogatog fundusa, ali je takvo rješenje za sada jedino moguće.

Kako bi se dobilo na prostoru, osim ovih 110 četvornih metara, u zid hodnika ugrađeno je devet niša dimenzija 2m x 1,5m x 0,30m. U tim će se nišama na poledinu ugraditi zrcala i tu će biti smještena sakralna zbirka i obredni predmeti visoke umjetničke izrade: kaleži, križevi, moćnici, ciboriji, pikside, kandila i svijećnjaci. Samostan u Kraljevoj Sutjesci posjeduje vrijednu zbirku kaleža koji svjedoče o bogatoj domaćoj radinosti: gotički kalež s kraja 15. stoljeća, jedan kalež iz 1570. godine sa šest medaljona u kojima su likovi Majke Božje, sv. Katarine, sv. Nikole, sv. Mihovila i dr., zatim gotički filigranski kalež, skupina filigranskih kaleža iz 17. stoljeća, barokni kaleži iz 18. stoljeća i

kaleži iz novijeg vremena među kojima se ističe kalež slovenskog arhitekta Josipa Plečnika. Uz kaleže u nišama će biti izloženi oltarni, procesijski i pektoralni križevi, moćnici i ciboriji. U posebne niše namjenjene za "svjetovnu" Kraljevu Sutjesku smjestit će se kulturno - povijesna zbirka: pečat kralja Ostoje, obiteljski grb kraljice Doroteje (Gorjanske), žene kralja Tvrtka II. Tvrtkovića iz 15. stoljeća. U preostalim nišama bit će izložen etnografski materijal iz okolice Kraljeve Sutjeske, predmeti umjetničkog obrta u metalu, kao što je renesansni brončani kotlić s prizorima borbe naden na Bobovcu, malo zvono s arapskim natpisom iz 17. stoljeća, zvono majstora Marka Vendramusa iz 1410. godine pronađeno na Bobovcu, kruna za malog Isusa (čiji je kip donesen iz Italije), koju su 1779. godine od 150 grama srme i zlatnog cekina, majstorski izradili travnički kujundžije.

Niše u kojima će biti izloženi vrijedni predmeti bit će zatvorene staklom s prednje strane. Zrcala će omogućavati posjetiteljima pogled sa svih strana, a predmeti će ostati zaštićeni.

Paralelno s nišama, na suprotnom zidu postavljene su staklene vitrine u kojima će biti izložen crkveni tekstil: misnice (kazule) dalmatike i pluvijali. Ima ih oko 40, a najvrjednija i najstarija je

Kazula s početka 16. stoljeća s prikazom Raspeća

Abdnama sultana Mehmeda II. El Fatiha, 1463.

misnica s prikazom raspeća na ledima i prikazom Kristove muke s prednje strane, koja potječe s kraja 15. stoljeća. Staklene vitrine će imati stabilne klimatske uvjete i primjereno osvjetljenje.

Ostale će prostorije biti uredene kao svojevrsna galerija. Sutješki samostan posjeduje vrijednu zbirku starih slika, među kojima su neke djelo domaćih majstora iz okolice Kraljeve Sutjeske kao što je *Raspeće* Stjepana Dragojlovića iz 1597. na kojem je u donjem desnom uglu i slikarov autoportret.

Nekoliko slika vlasništvo samostana Kraljeve Sutjeske pozajmio je biskup Josip Juraj Strossmayer za potrebe jedne izložbe i one nikada nisu vraćene. Sada se nalaze u Strossmayerovoj galeriji starih majstora - HAZU.

Iako takva "promjena vlasnika" nije rijetka pojava ni u nas, a ni u svijetu, posebno u zrcalu turbulentnih povijesnih zbivanja, bilo bi hvale vrijedno kada bi se rečene slike nekako "vratile kući".

Strossmayerovoj galeriji te slike ne znače puno jer ne predstavljaju visoku umjetničku vrijednost (prema saznanjima slike se nalaze u depou Galerije). Međutim, za kulturnu povijest BiH, naročito kulturnu povijest Hrvata u BiH, one su u mozaiku kamenčić koji nedostaje. Za Kraljevu Sutjesku te slike

imaju veliku kulturološku vrijednost i zato bi ih bilo važno uklopiti u novi stalni postav Sutješke galerije.

No, to se mora riješiti na nekoj drugoj razini, ali će i tu biti potrebno puno dobre volje i kolegijalne pomoći.

Stalni novi postav Muzeja Kraljeva Sutjeska bit će popraćen katalogom i deplijanom, a ispod izložaka će na vidljivome mjestu biti postavljene dvojezične legende.

Iako je cjelokupni prostor ovoga ljeta ureden preostaje još montaža distancera, ugradnja rasvjetnih tijela, postavljanje zrcala. Kako bi muzejski prostor imao izgled planiran za novi stalni postav, Muzeju još nedostaje 25.000 DM, te će se Samostan za ta sredstva vjerojatno morati još jednom obratiti za pomoć UNESCO-u.

Osim muzejskog prostora iznad knjižnice, Sutješki muzej ima i lapidarij smješten u samostanskoj kripti, u kojem se nalazi kameni sarkofag za koji se ranije pretpostavljalo da su u njemu kosti Stjepana Tomaša, pretposljednega bosanskoga kralja, no dodatnim istraživanjima ta je pretpostavka otklonjena. U lapidariju se nalazi i gipsani odljevak naljepšega i najznamenitijeg stećka koji je pronađen u Donjoj Zgošći kod Kaknja i čiji se original čuva u Zemaljskome muzeju u Sarajevu, težak je oko 14 tona, dug tri, visok dva metra, a širok jedan i pol metar, sa sljemenom. Taj stećak je najljepši sačuvani primjerak nadgrobnog spomenika u BiH, u srednjem vijeku uopće.

U lapidariju su i još nekoliko kamenih nadgrobnih spomenika s uklesanim križevima i nadgrobna ploča Radovana Pribilovića, feudalca iz Ričice blizu Kraljeve Sutjeske, pisana bosančicom, iz 14. stoljeća. Spomenik je oštećen, s rupom u sredini, jer je obližnjem seljaku služio kao dio vratnica u ogradi. Nadgrobnu ploču je u seljakovoj štali pronašao i "pročitao", tj. transliterirao dr. fra Andrija Zirdum, plehanski svećenik, a Franjevački samostan Kraljeva Sutjeska otkupio ju je za svoj muzej. Natpis je pisan kraljevskim pismom, sa sjajno izvedenim početnim slovom, što svjedoči o kulturnom stupnju naručitelja ali i o zanatskoj vještini onoga koji je natpis klesao.

Uz stalni postav, čije se otvorenje očekuje u prvoj polovici 2000. godine, planirana je i mala muzejska prodavaonica u kojoj će se moći kupiti razni suveniri, katalogi, vodiči, razglednice, replike prsnih križeva, gipsani odljevci motiva sa stećaka i detalja s kamenih spomenika iz lapidarija pisanih bosančicom, odljevci kraljevskih pečata i sl. Kako je samostan često posjećivan, naročito su česte školske ekskurzije osnovaca i srednjoškolaca iz cijele BiH, nevolja muzejskog prostora (i knjižnice, također) jest u tome što se do njega dolazi istim hodnikom kojim se ide u samostanski stambeni prostor, pa bi radno vrijeme muzeja trebalo biti prilagođeno kućnom redu samostana.

Sv. Barbara, zaštitnica rudara, 17. stoljeće, ulje na platnu

A što se tiče slučajnih namjernika, poznajući gostoprimljivost i srdačnost bosanskih franjevaca, muzej će sigurno biti moguće posjetiti i izvan naznačenog radnog vremena.

Literatura:

1. Pavao Anđelić: Bobovac i Kraljeva Sutjeska, stolna mjesta bosanskih vladara u 14. i 15. stoljeću, Veselin Masleša, Sarajevo, 1973., Biblioteka: Kulturno nasljeđe
2. Grupa autora: Kraljeva Sutjeska, Bobovac, Spomenici srednjovjekovne države, Biblioteka: "Male turističke monografije", Zagreb, 1987.
3. Dr. Andrija Žirdum: Filip Lastrić Očevac, 1700. - 1783., Prilog kulturnoj povijesti BiH, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1982.
4. Šefik Bešliagić: Stećci centralne Bosne, Zavod za zaštitu spomenika kulture BiH, Sarajevo, 1968.

Summary:

The concept of the new permanent exhibition at the Kraljeva Sutjeska Museum

The former name of the town Kraljeva Sutjeska was Curia bani - The Court of the Ban. The ruins of the king's town, which was probably founded by Ban Stjepan II Kotromanić, lie above today's church and monastery of Saint John the Baptist. During the Turkish conquests, after the fall of Bosnia in 1463, the Court of the Ban and the monastery were destroyed, but the Bosnian Franciscan friars rebuilt it several times over the centuries. An imperial decree, the so-called Ahdnam, gave them permission to build residences and pursue religious work. The last construction took place in 1890. During the last war in Bosnia, the monastery building and the church suffered lesser damage, but all the library materials, archives and museum items were, as a result of their age-old experience, well preserved. The monastery at Kraljeva Sutjeska holds a great cultural and historical treasure in a separate section that was specially designed for that purpose: a valuable library with books from before 1850, including many incunabula, books written in the Bosnian Cyrillic script; an archive inventoried by subject matter: registers, necrologies, manuscripts of chronicles, charters, deeds of donation from the period of Bosnian independence, Turkish documents and manuscripts in the Arabian language. Because of a lack of space, this year the monastery has, with financial assistance from UNESCO, remodelled the rooms on the second floor, above the library, for the housing of these abundant museum holdings. This section will house valuable museum holdings that were formerly exhibited in cases in the library. Separate rooms for the Museum will enable the housing of these valuable holdings: religious textiles (chasubles, Dalmatics, pluvials), metalwork (crosses, ciborii, reliquaries, incense burners, candlesticks), the cultural and historical collection, as well as the gallery of paintings. The Museum also has a collection of stone monuments in the monastery crypt. The new permanent exhibition will be accompanied by inscriptions in two languages and a catalogue; a small museum shop is also planned with souvenirs: replicas of exhibits, plaster casts of motifs from gravestones, royal seals, breast crosses and so on. Because of a lack of money for the completion of the new permanent exhibition, the Monastery will again need to seek help from UNESCO.